

EEN PATRIOT IN DE DUINEN

De Bataaf

In 1889 werd de uitspanning De Bataaf geopend (foto Haags Gemeentearchief)

Een Rotterdamse patriot verwierf in Den Haag de bijnaam de Bataafse boer, van wie zijn herberg *De Bataaf* nog altijd een begrip is voor elke tennissende Hagenaar. Marijn Heijtveldt dook in de geschiedenis van zijn verre voorvader Willem Heijtveldt, en schreef dit verhaal.

Rond 1780 waren de politieke tegenstellingen binnen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zodanig verscherpt dat ons land op een burgeroorlog leek af te stevenen. In 1787 riep prinses Wilhelmina, de energieke vrouw van stadhouder Willem V, haar broer tevens de koning van Pruisen, te hulp. Deze stuurde troepen om de orde te herstellen en de stadhouderlijke familie kon weldra weer in Den Haag gaan wonen. Vele patriotten die bekend stonden als tegenstanders van het Oranjehuis, vluchtten naar Frankrijk, waar de revolutie van 1789 al in de lucht hing. Onder hen was de Rotterdammer Willem Heijtveldt. Tijdens zijn ballingschap leerde hij woeste grond in cultuur te brengen en die kennis zou hem later van pas komen.

Wingewest

Na 1790 raakte het revolutionaire Frankrijk in oorlog met bijna alle Europese mogendheden. Toen Franse troepen in de strenge winter van 1795 onze rivieren overstaken, vluchtte Willem V naar Engeland en werd hier de Bataafse Republiek uitgeroepen. Van de beloofde vrijheid, gelijkheid en broederschap kwam niet veel terecht. Weliswaar kregen wij een grondwet en een Nationale Vergadering, maar het rijke

Holland werd door de Fransen toch vooral gezien als een wingewest. Al snel keerden de in 1787 gevluchte patriotten terug. Onder hen bevonden zich nogal wat lieden met geld en relaties en binnen afzienbare tijd bezetten zij de lucratieve posten in het nieuwe bestuur. Patriotten van gewone komaf, zoals Willem Heijtveldt, werden zoet gehouden met een magere uitkering, in feite een verkapt vorm van bijstand. Want werk was er niet voor hen.

Woeste gronden

Willem kreeg gauw genoeg van het gedwongen nietsdoen en diende een verzoekschrift in om het uitgestrekte duingebied tussen Den Haag en Scheveningen te mogen ontginnen. Er bestond al een *Commissie tot superintendentie over het onderhoud der duinen*, waarvan de leden zich vooral bezighielden met vergaderen, onder het genot van een goed glas wijn. Ze voelden echter wel iets voor de plannen, want “... deze burger, woonachtig te Rotterdam, een voormaals uitgeweken bataaf en als zodanig wekelijks subsidie genietende, was er afkeerig van langer ten koste des vaderlands zijne dagen in ledigheid door te brengen ... (Hij) gevoelde eene edele aandrifft om zijne, elders verkregen, kundigheden in het bebouwen der woeste gronden op onze duinen te beproeven en zich aldaar met de zijnen een eerlijk bestaan te verzorgen.”

Pioniersgeest

Bij decreet van 23 maart 1798 kreeg Willem Heijtveldt een concessie voor 15 jaar om circa 25 hectare duingrond in

cultuur te brengen, en een gratificatie van 300 gulden voor het bouwen van een huisje en het aanschaffen van gereedschappen. Al op 11 april ging Willem met de bouw van een hoeve aan de slag, bezield door een welhaast Amerikaans aandoende pioniersgeest. Vier dagen later was zijn huisje al min of meer bewoonbaar en konden zijn zwangere vrouw en vier kinderen uit Rotterdam overkomen. Overigens moet men zich van die behuizing niet al te veel voorstellen. Alleen de schoorsteen was gemetseld en verder leek het bouwsel meer op een schuur, opgetrokken uit planken die schuin in het zand waren gestoken, zodat ze wanden en dak tegelijk vormden. Zo'n constructie kwam destijds op het Franse plateland veel voor. In dezelfde maand groef Willem met zijn oudste zoon van 17 een waterput en in het veen aan de rand van de duinen begon hij turf te steken als brandstof.

Theeschenkerij

Eind mei 1798 waren al meer dan twee morgenlands* door Willem en zijn zoon bewerkt. Tot verbazing van de commissieleden had hij ook aardappelen, rogge, boekweit, gerst en suikerbieten gepoot en gezaaid. Op zondagen kreeg de pionier veel bekijks van nieuwsgierige Hagenaars. Voor dorstige wandelaars en jagers timmerde Willem een kleine theeschenkerij, die weldra zo druk werd bezocht dat er iedere morgen een vissersvrouw uit Scheveningen moest komen om thee te zetten en om de klanten te bedienen. Willems vrouw schonk in juni het leven aan hun vijfde kind, een dochter. Twee jaar later zouden ze nog een zoon krijgen, Johan Carolus, die in 1820 het werk van zijn vader zou voortzetten.

Gemeenteveldwachter

Vanwege zijn patriotistisch verleden kreeg Willem al gauw de bijnaam *de Bataafse boer* en werd zijn theeschenkerij *De Bataaf* genoemd. Voor zijn politieke vrienden was dat een ere naam, maar voor het Haagse plebs een scheldnaam. Meer waardering ondervond hij van de burgerij en overheid. Haagse patriotten hielden een inzameling om hem aan een ploeg, een eg en een kar te helpen. De Maatschappij van Landbouw schonk hem 16 schapen, die door zijn dochter werden gehoed. En de gemeente Den Haag verpachtte keer op keer nieuwe stukken duin om in cultuur te brengen. Zodoende beheerde Willem uiteindelijk een uitgestrekt gebied, ongeveer begrensd door de huidige Javastraat, Scheveningseweg, Westbroekpark en Oostduin. Ook na de Franse tijd en de restauratie van de Oranjes vond men het geen bezwaar om de concessie van de inmiddels bejaarde patriot te verlengen. Toen Willem Heijtveldt in 1820 stierf, volgde zijn jongste zoon Johan hem op. Pas 19 jaar oud, kreeg de jongeman het beheer over maar liefst “zesendertig morgen” grond. Spoedig daarna ontving hij een benoeming als gemeenteveldwachter, speciaal belast met de ordehandhaving

Tennispark De Bataaf vandaag de dag (foto VvdH)

in de Scheveningse Bosjes, grotendeels zijn territorium. Het wemelde daar toen van konijnen en na zijn dagtaak op het land werd van Johan verwacht dat hij stropers arresteerde.

Parklandschap

Intussen was de theeschenkerij een heuse herberg geworden. Johan maakte nog een schommel en een wip en dat werd het begin van een speeltuin. Toen hij in 1888 stierf, verliep juist de concessie. De gemeente kocht de familie uit, want men had ondertussen andere plannen met de Scheveningse Bosjes. In plaats van een agrarische bestemming gaf men nu de voorkeur aan een parklandschap ten behoeve van de sterk gegroeide Haagse bevolking. De herberg en de speeltuin bleven echter bestaan en het lapje grond werd verpacht aan de 's-Gravenhaagsche Melkinrichting *De Sierkan*. Daarop stelde de 's-Gravenhaagsche Gymnastiekonderwijzers-vereeniging voor om “hierop een flinken kinderspeeltuin, croquet- en lawntennisvelden” aan te leggen. In 1889 was *De Bataaf* - de oude naam bleef tot op heden bestaan – dus een uitspanning, met een speeltuin en een café-restaurant. De tennisbanen werden verhuurd aan verschillende clubs, ondermeer *Thor*, *Rood-Wit* en *De Bataaf*, die later samen fuseerden. Tegenwoordig herinnert er weinig meer aan de Franse tijd. Alleen de gemeentekwekerij valt nog als een in cultuur gebracht stukje duingrond te beschouwen. Een groot deel van de oude Scheveningse Bosjes is opgeofferd aan woningbouw en verkeer. In de onmiddellijke omgeving van *De Bataaf* vindt men nu *Madurodam* en de *Waterpartij*.

Marijn Heijtveldt

Dit artikel werd eerder gepubliceerd in 1990, in de zomereditie van het *Magazine voor de provincie Zuid-Holland*.

*Een *morgen* of *morgenlands* is een oud-Nederlandse oppervlaktemaat, meestal iets minder dan een hectare (10.000 m²) groot. Er werd een gebied mee aangeduid dat in een ochtend kon worden omgeploegd. De precieze grootte was echter streekgebonden.